

БЛАГА ДИМИТРОВА

ПЕТЪР ВЕЛЧЕВ

Блага Димитрова измина дълъг път в българската поезия. Много и различни епохи от нашия обществен и духовен живот участваха във формирането на нейната личност и творчество — крушението на „света от вчера“, предизвикан от Втората световна война, социалната буря на Девети септември 1944 г., летният младежки кипез на бригадирското движение, мрачната култовска зима от 50-те години, жителният пролетен вятър на Априлския пленум, културният разцвет на 60-те години, зрелият интелектуализъм и контактът с чуждестранни духовни феномени от 70-те — 80-те години. Бл. Димитрова винаги се е стремела да бъде в крак с времето и затова множество събития от вечноменящия се образ на света оставиха следи в нейната лирична биография. За нея поетичното изкуство е път през годините, представа за движението на човека през пространствата на живота и епохите на историята. Като малцина български лирици Бл. Димитрова успя да създаде поезия от всяка своя възраст, от всяко преживяване и пътуване, от всяка нова стъпка на своя вечно търсещ дух. В този смисъл едва ли има друг наш съвременен поет, у когото понятията „жизнен път“ и „творчески път“ да съвпадат до такава степен, с такава неотменна последователност.

Бл. Димитрова отдавна нарече себе си „сама жена на път“. И ние ѝ повярвахме, и тази фраза даже стана част от всекидневната ни реч. В нея поетесата вложи цялата дързост на своята романтична натура, цялата си болка и тревога за женската участ „във тоя свят все още мъжки“. Навярно все още не са престанали някои иронични усмивки спрямо подобни декларации. И това е съвсем естествено, защото нашият свят е „все още мъжки“ и по всяка вероятност ще бъде такъв още дълго време. Бл. Димитрова обаче продължи със завидна последователност и гордост — които ни карат да си спомним за великата ѝ предшественица Багряна — да следва избрания си жребий:

Сама жена на път.
Най-тихите и храбри стъпки
по унизената земя,
която също е между звездите —
сама жена на път.

Тези стихове далеч не са само един феминистичен манифест. Те ни разкриват смисъла и целите на едно поетично поприще. Защото в творчеството на Бл. Димитрова изрази от рода на „експедиция към идния ден“ и „пътуване към себе си“ се оказаха много повече от обикновени заглавия на книги. В тях се съдържа квинтесенцията на онзи непрекъснат самоанализ и самосинтез, които характеризират творческия натюрел на поетесата. Те са формули, разкриващи същността на нейната зряла лирика. Дори един бегъл поглед върху създаденото от

Бл. Димитрова между стихосбирките „На открито“ (1956) и „Пространства“ (1980) свидетелствува, че идеята за пътя, за пътуването е не само ключ към нейния поетичен свят, но и принцип на неговото художествено изграждане. Пътят е онова архитектурно ядро, което като магнит привлича около себе си всички теми и мотиви в творчеството на Бл. Димитрова.

Пътуването е заложено в самата ѝ биография. Родена в Бяла Слатина, отраснала във Велико Търново, учила гимназия и университет в София, завършила аспирантура в Москва, участвувала като бригадир в строежа на Хаинбоаз, живяла в Родопите, пътувала в почти всички европейски страни и в Куба, прекарала известно време във Виетнам, Бл. Димитрова превърна пътя в своя съдба. Самата тя се мъчи да си го обясни с помощта на контраста:

Родих се в малък град и в малък дом,
под плитката зелена на лозницата.
Затуй е тъй голяма мойта жажда
за света голям.

Не можем да не забележим, че почти всички поетични книги на Бл. Димитрова са изградени като своеобразни п ъ т е п и с и. Всяка от тях напомня пътешествие в някакъв нов, непознат дотогава свят. В стихосбирката „На открито“ (1956) това е разнообразният и чудесен свят на природата. Поетесата го открива сякаш за първи път подобно живописец, който — след като дълго е рисувал в ателие — преминава към „плер“. Лирическото „аз“ бяга от тясната и гнетяща килия на стаята, за да се озове сред могъщия контур на планините, сред водната прохлада на леса. То копнее:

...облаците с чело да пробия,
да обърна вятъра със гръд,
върхове незнайни да открия
и от никого неминат път.

Сборникът „До утре“ (1959) е пътуване в страната на любовта — едно царство на делнични чудеса и мънички тайни, на интимен уют и възвишени мечти. Това пътуване носи радостни изненади и горчиви разочарования, то ни дава представа за вечност и чувство на неудовлетвореност. За Бл. Димитрова любовта е израз на нравствен максимализъм, тя е полет в бъдещето, в неизвестното, в загадъчното пространство на човешката душа:

Сърцето ми подслушва всеки полъх още неповял,
на който ти не подозираш даже произхода, името.
Отгатва всяка сянка, сам преди да си я осъзнал.
Прониква във загадъчното царство на неувимото.

Сърцето ми се е превърнало в радар.

И неслучайно наред с любовните стихове в книгата „До утре“ са включени творби за бъдещия полет на човека в Космоса. Някой би могъл да се учуди: какво общо има между малкия, камерен свят на любовта и големия, универсален свят на Вселената. Но поетесата търси преди всичко нравствени цели в полета на човека към дълбините на познанието. За нея покоряването на пространството може да има смисъл само като покоряване на междучовешкото пространство:

Сигнали незнайни висини,
пили от пространства ненапити,
може би неволно утре ний
ще се учим от звездите.

Да излъчваме тъй светлина,
щедро своя огън да пилеем
и сред безгранична ширина
да летим, горим и греем.

Стихосбирката „Светът в шепата“ (1962) е вдъхновена от реални пътешествия по широкия свят. И може би затова тя е истинска ода на пътя и пътуването. Пресъздавайки атмосферата на различни градове и местности в България и в чужбина, поетесата не толкова се стреми да ни внуши пластиката на виденото, колкото да изрази състоянията на своя дух. Не физическият пейзаж, а идейният мираж, проблясал като внезапно прозрение, вълнува Бл. Димитрова повече от виденията на равнини, реки, покриви, кули, катедрали и улици. Например идеята, че смисълът на всяко пътуване е завръщането:

Ако нямаш праг, от който да излезеш,
ти не ще проникнеш и в света,
пък дори да го пребродиш цял.

В стихосбирката „Експедиция към идния ден“ (1964) продължава все същата апология на волното скитничество, но то все повече се осмисля като пътуване към някаква цел, към определен идеал. Бл. Димитрова все по-ясно осъзнава, че в същност не тя върви по пътищата, а те преминават през нея, пронизват цялото ѝ същество. Пътуването престава да бъде стихия на реалното движение и започва да се превръща в смисъл на човешкия живот, в единствена възможност за комуникация с националното пространство и социалното време. Образът на пътя вече добива иносказателен, обобщаващ смисъл:

Пътища неудържими,
те ме пресичат надлъж и нашир
и ме правят безкрайна.
Къртя в себе си
канарите на страха,
чистия наносите на навика,
събарям зидовете на уюта,
за да отворя простор
да минат свободно през мене
ненаситните пътища,
отправени към идния ден.

Стихосбирката „Обратно време“ (1966) е едно въображаемо пътуване в детството и младостта, в носталгичния свят на спомените. Ако скитането в пространството ни носи радостта от нови преживявания, то пътуването назад във времето само ни натъжава, защото още веднъж ни напомня, че всичко пропуснато на този свят е безвъзвратно пропуснато:

Движението е еднопосочно.
Върви! А там напред зависи всичко
от някогашните един-два мига.
И бъдещето е неоправимо.

Книгата „Осъдени на любов“ (1967) е слизание в ада на Виетнамската война. И тук отново се сблъскваме с нещо характерно за Бл. Димитрова — реалното преживяване на страданието ни ужасява и въздейства най-силно, когато събужда асоциации с онова, което отдавна сме стаили в душата си, в родовата си памет. Пътувайки през опустошената, изгорена от напалм виетнамска земя, поетесата има чувството, че в същност се завръща в многострадалното минало на България и сякаш отново потъва „в пожара на Перушица и Батак“. И тя възкликва:

Не знаех, че трябва да мина
такава далечина,
за да стигна по-близо до тебе,
Родино.

Стихосбирки от рода на „Как“ (1974), „Забранено море“ (1976) и „Пространства“ (1980) могат да се нарекат пътувания в противоречивия и капризен свят на собствените мисли и чувства. Личи стремежът към равностойна на изминатия житейски и творчески път. Много от стихотворенията са интересни с това, че са разработени като вариации или контрапункти на предишни теми (това особено се отнася за книгата „Пространства“). Лирическото „аз“, което някога копнееше да открие „върхове незнани“ и „от никого неминат път“, сега се опива от „безкрая между четири стени“, където ще живее далеч от суетата на света —

И няма да ми стигне цяла вечност
на глътки да отпивам сладостта
на мислите, свободни и безстрашни,
до виене на свят надникнали в света.

Да пътува, да скита из пространите на света, да търси разнообразието на пейзажи, събития и срещи — е постоянна obsesia на Бл. Димитрова. Пътят е голямата метафора, обединяваща всички видения, идеи и чувства на поетесата. Превъплъщаващ се в различни образи, побиращ в себе си най-разнообразни значения — предметни и абстрактни, буквални и иносказателни, — пътят е може би най-постоянният елемент на поетичния ландшафт. Ако прибегнем до помощта на статистическия метод, ще видим, че у Бл. Димитрова едни от най-често срещаните думи са онези, които изразяват представи за пътуване, т. е. за движение в пространството и времето. Например: „път“, „скорост“, „полет“, „ритъм“, „приближаване“, „отдалечаване“, „среща“, „праг“, „хоризонт“, „вятър“, „въздух“, „далечина“, „необятност“, „безкрайност“, „небе“, „вселена“, „време“, „час“, „миг“ и т. н. Това са ключови образи, които създават една особена, постоянно движеща се и променяща се картина на битието. Да вземем например любовта. За Бл. Димитрова тя е пътуване, което обхваща всички посоки на пространството, целия свят:

Аз чувах сърцебиенето лудо на звездите.
Пресрещах вятър запхтян, наметнат със листа.
Поемах идещите силуети на горите
и клоните, разтворили обятия в нощта.

Далечината вдишвах на огромна глътка.
Притисках хребет, облаци, звезди до мойта гръд.
И в стегнатия обръч на една прегръдка
обхвапах цялата безкрайност на светът.

Първоначално лирическото „аз“ се страхува, че любовта ще го лиши от „пътищата примамливи, и непокорството, и свободата“, но постепенно разбира, че в същност любовното чувство — това е „безразсъдния път на сърцето“, „най-рискования от безбройните земни пътища“. Поетесата изисква от своята обич да бъде не „врабче гнездо“, а „дом на криле“, не „клюмнала стряха“, а „небосвод“. Да живееш без любов е все едно да си „вързан вятър и замръзнал ручей“ и да не можеш да политнеш към небето. Когато любимият я прегръща, тя сякаш усеща цялата огромност на световното пространство и учудена възкликва: „Какви презморски птици в мен запяха!“ Любовта не е изолиране от света, а, напротив, най-пълно, върховно приобщаване към него. Да си влюбен означава да бъ-

деш „в сговор и мир с хаотични, безкрайни пътища, с непреодолима шир“. Много типичен в това отношение — и то именно със своята необичайност и нетрадиционност — е портретът на любимия човек:

Поглед впил в самото устие на пътя,
там где изтънен се влива в хоризонта,
ти ме носиш със колата към безкрая.
И не знам дали от шеметната скорост
твоят профил със околността се слива;
взема строгостта на северните хълми,
те от него вземат спотаена нежност.

И не само любовта се осмисля и добива своя художествена конкретност чрез образа на пътя, чрез представите за полет, скорост, скок в неизвестното. Какво е времето: „Неуловима птица? Рукнала река? Бягащо пространство?“ Какво е споменът, ако не пътуване към собствения ни образ от миналото: „Само крачка назад през годините, за да срещна самата себе си, като своя по-малка сестра.“ Когато иска да разбере какво и носи бъдещето, поетесата пита: „Нови пътища? Песни ли неудържими?“ Или пък: „Кой е най-прекият път до идния ден?“ И, обратно: „Докато стигна до идния ден, има да мина безбройни пътища.“ И т. н.

Чрез образа на пътя Бл. Димитрова е в състояние да изрази всички свои душевни състояния. За нея няма нищо по-хубаво от това „на собствени нозе да бродиш срещу вятъра“. И нищо по-страшно от мига, в който: „Озърнеш се — пред тебе няма път.“ За своята радост от многообразието на света тя лаконично заявява: „Моето сърце е кръстовище на пътища“. Необичайната си житейска съдба тя нарича „дръзко тръгване без опит и без багаж.“ Представата за пътя у Бл. Димитрова е неразривно свързана с рефлексията на личното „аз“. А понякога тя направо се идентифицира с представата за собствената душа: „Изминатият път не си отдъхва, извътре той ме изчегъртва цяла.“ Във въображението на поетесата пътуването към любимия е като някакъв космически полет — вихрен и неудържим, — при който усещаш как:

Пътищата се кръстосват за един миг
и се разминават
с такава скорост,
че срещата се превръща в раздяла,
усмивката — в сълза,
мечтата — в спомен.

Една много характерна метаморфоза на пътя е реката. Тя тече от детството, през настоящето, към бъдещето. С помощта на звукоподражателна алитерация (съставена от звуковете на думата „Искър“) Бл. Димитрова почти осезаемо извайва пред нас този образ на времето, осъществяващо се в материя и в пространството, това вечно движещо се битие, напомнящо някакво живо същество:

Искър. . . Самото му име е искри,
скокове, плисък,
пръски и риск.

И най-сетне собствения си житейски път, своите делници и празници, попрището си на човек, гражданин и творец, връзката с миналото и вярата в бъдещето поетесата си представя като едно непрекъснато пътуване на фона на родината и родния пейзаж:

Аз съм се доверила
на строгите, възискателни пътища
и тръгнах по тях сама.

Навсякъде ме придружава
верен, могъщ и нежен
любимият профил на Балкана.

Пътят като една голяма метафора на човешкото съществуване претърпява по-нататък една типична за Бл. Димитрова трансформация. Тя е свързана с непрекъснато засилващата се и усложняваща се рационалност и със склонността към антиномичност на поетичното мислене. В стиховете на Бл. Димитрова стихията на скитничеството постепенно започва да стихва. Възторгът от шеметните скорости и новите впечатления все по-често отстъпва място на скепсис и меланхолия. Във фаустовските монолози на лиричното „аз“ се намесва ехидният глас на Мефистофел. Този процес, започнал още от книгата „Обратно време“ (1966), става доминиращ в две от последните ѝ стихосбирки — „Как“ (1974) и „Пространства“ (1980). Това, което преди изпълваше лирическото „аз“ със сяла вяра и надежда, сега събужда у него страх и неувереност. Някога просторът, въздухът — поради самата си необятност — ѝ даваха чувство за жизнерадост, а сега поетесата тъжно отронва: „Просторът също е огромна клетка.“ Някога тя чувствуваше в душата си „ширина такава — цял свят в нея да се побере“, а днес вече страда от това, че пространството на света се е събрало „нагънато дълбоко в мен, в човешката ми болка, обърнато на буца“. Неосъзнатата радост от битието се замества от все по-тъжно осъзнавана неудовлетвореност от същото това битие. В стихотворението „Безтегловност“ (1962) Бл. Димитрова се опияняваше от „божественото състояние да нямаш земно тегло“. А шест години по-късно в стихотворение със същото заглавие тя вече се чувства „неустойчива, замаяна, разнопосочна“ и е склонна да завижда на камъка, затова че „на мястото си той тежи“. Готова е да пусне корен „макар и в пепелище — само да не мина през света транзит“. Бл. Димитрова е уморена от непрекъснатото надбягване с времето „в борби и пътища, в умуване и книги“. Картината на вечно движещото се и вечно променящо се битие вече придобива друг вид и друг смисъл:

Гузно чувство на транзитен пътник —
то не ме напуска никога.
Всичко, дето върша, е преходно.
Всяко мое впечатление е бегло,
всяко настроение — отвято.
Моят дом — чакалия на летище,
моята любов — прегръдка на перон,
мойте спомени — предаден куфар на багаж,
моят път — билет със означен маршрут.

Любовта все така се представя чрез образа на пространството, но това е по-скоро антипространство. На преден план излиза тъжната мъдрост на парадоксите: „Ти си на най-космичното разстояние от мен — близостта“, „Прегръдката е кръстопът, на който се разминаваме. За да ме усетиш, трябва да се отдалечиш.“ Страстта към пътуването, която беше копнеж по неизвестното, неразгаданото, сега вече е примирение пред нещо друго — макар и пак неразгадаемо, но затова пък не така неизвестно — смъртта. . . Нашата планета е „едно летище, отворено за всички ветрове“, а човекът е „пътник“, който „при повикване завинаги отлита“. И т. н. Поетесата усеща, че стои на прехода между две епохи, между две житейски пространства и границата между тях — уви! — минава през сърцето ѝ:

Превал
от младостта към старостта.
Два възгледа,

два възгласа —
изключващи се, полюсни, непримирими.
Два разкрача —
обратни, бягащи един от друг.

Пътуването, тази постоянна обсебция на Бл. Димитрова, малко по малко губи своята житейска достоверност и поетична конкретност и се затваря сякаш в границите на собственото си понятие. Поетичните видения все по-рядко съответствуват на реалния свят и все по-често са пътешествия в пространствата на духа.

Последните стихове на Бл. Димитрова се стремят сякаш да илюстрират в един буквален смисъл известната формула на Хегел, че поезията е „изкуство на духа, който съществува само във вътрешното пространство и вътрешното време на представите и чувствата“. Впрочем в това няма нищо чудно. При Бл. Димитрова изкуството на самоизразяването винаги е преобладавало над изкуството на изобразяването. Тя открай време е предпочитала да бъде рупор на идеи, а не рисуващ на картини. Образът на битието в нейните стихове е някак едноизмерен, защото е силно пречупен през вихъра на собствената мисъл. Липсва му пластика, веществен живот. И това, разбира се, е една търсена и напълно осъзната от Бл. Димитрова особеност на нейната поезика.

Образът на пътя не само е олицетворение на идейно-тематичните и художествено-експресивни черти в поезията на Бл. Димитрова. Той заедно с това ни разкрива част от спецификата на творческия процес, защото какво друго е лириката на Бл. Димитрова, ако не едно непрекъснато пътуване в поетиката и стилистиката на стихотворното слово? Пътуване, което познава отклонения, зигзаги, връщания назад, експерименти и в последна сметка — непростанно, целеустремено движение към нови форми на поетична изразителност. В първите стихове на Бл. Димитрова от 40-те години се чувства Далчевото виждане на големия град. На места се долавят общи черти с двама от по-старите й връстници от същото поколение: Б. Райнов с неговата ирония към еснафското благополучие и В. Петров с грижливия му пастелен рисунок на предметните детайли. В стиховете ѝ от началото на 50-те години лиричното „аз“ е някак безлично, плахо, звучи под сурдинка, както това е характерно за повечето поети от този период. И изведнъж в стихосбирката „До утре“ словото става песенно, изящно, богато на емоционални и образни полутонове. Размерът е класически, римата — дълбока, звучна, неочаквана. Ритмичните синкопи създават плавно течение на стиха и ни карат да си спомним за „Моята песен“ на Багряна.

През 60-те — 80-те години Бл. Димитрова все по-често напуска силабото-ническото стихосложение, в чието русло дотогава се развиваше нейната поезия. Понякога обаче тя внезапно се връща към класическата метрика и строфика. Общо взето, поетесата отдава предпочитание на белия и свободния стих. В редица творби разчита повече на алитерацията, отколкото на римата. Орфичното, т. е. песенно начало постепенно заглъхва, за да възтържествува афоризмът. Все по-очевиден става стремежът на Бл. Димитрова да бъде различна във всяка своя нова стихосбирка. В желанието си на всяка цена да се разграничи както от предишните си книги, така и от останалите поети тя широко въвежда прозаични елементи в стиха, измисля неологизми и т. н. Увлечена от стихийния порив да бъде вечно развиваща се, тя дори рискува да достигне, а понякога и да прехвърли границата, отвъд която словото става маниерно.

Всичко това не трябва да ни учудва, защото е спонтанен израз на вечното скитане, търсене и експериментиране, заложили в самата същност на тази неспокойна натура, за която „всеки празен лист е мъченическо прописване на твоя първи стих“. Тя вечно се вълнува от въпроса: как да изрази всяко ново настроение, всяка нетрадиционна мисъл? И тук не става дума само за познатите на всеки автор „мъки на словото“, а по-скоро за неутолимата амбиция на Бл. Димитрова да бъде оригинална и необичайна:

И преди да започнеш, преди да се хвърлиш
в това празно пространство на всяко начало,
и пред белия лист, и пред черния път
ти се спъваш о камъка с първото:

— Как?

И когато самото движение в ритъм
те подеме на гръб като кит на вълни,
ти забравяш заплахи, неопитност, риск,
ти пред нищо не спираш, освен пред тревожното:

— Как?

Пътят на Бл. Димитрова през дебрите на поетиката е много ярко илюстриран в последната ѝ книга „Пространства“ (1980). Покрай собствената си лирична стойност тази стихосбирка е интересна и с това, че е своеобразна рекапитулация на почти всички търсения на поетесата в областта на формата. Тя напомня антология, и то добре съставена антология, на разнообразни творчески стилове, почерци и ракурси. Тук можем да прочетем и автобиографични, стоплени от живо човешко чувство строфи за близки хора, и хладни, родени в лабораторията на ума, а не в пещта на сърцето сентенции за човешкото битие. Тук откриваме и класически, и свободни стихове, и традиционни, и параномастични рими, и философски разсъждения, и каламбури, и пародии на словесни клишета и т. н. Авторката е разгърнала сякаш цялата си палитра от изобразителни средства, запечатила е като върху някаква „колективна снимка“ етапите от развитието на своето лирично „аз“. И ето след повече от четиридесетгодишно активно и успешно участие в българската поезия и проза тя има самоиронията да изповяда, че в същност днешната ѝ участ е:

Да се озърна — пак на голо,
на сухо, Косово поле —
сам-сама,
в екстаз на начинаеща.

И да тъка пак нова риза
от земна шарка, лъч и гърч
между озъбените камъни.

С надежда за прераждане.

А хвърлените прежни кожи
са явна улика след мене
за моето опасно лутане.

Поезията на Бл. Димитрова е неотделима част от типичния, български „модел“ на женската лирика, който беше създаден от Елисавета Багряна. Може би най-важната особеност на този модел е именно идеята за пътуването, за скитничеството. Това е преди всичко копнеж за свобода и независимост на женската личност. Това е нейната закъсняла спрямо историческия Фауст, но все пак фаустовка жажда за опознаване на света. Тази идея, която преминава като лайтмотив през цялото творчество на Багряна, изразява общия патос на българската женска лирика:

Как ще спреш ти мене — волната, скитницата, непокорната —
родната сестра на вятъра, на водата и на виното,
за която е примамница непостижното, просторното,
дето все сънува пътища — недостигнати, неминати,
мене как ще спреш?

Лириката на жената възпява движението, свободата, промяната. По този начин тя възпява своя бунт срещу патриархално-консервативните устои на живота и своя трескав стремеж равноправно с мъжа да се включи в националната култура. Ако трябва да потърсим историческа аналогия за тази особеност на българската женска лирика, ще трябва може би да си припомним, че древните народи, преди да заживеят уседнал живот, са били чергарски племена. И ако нашата женска лирика носи чертите на „чергарска“ волност и непокорство, то е защото чрез нея за първи път българката с дързостта на амазонка се втурва в културата. Този порив крие в себе си риск, изпитание, но същевременно е победа на жената. Той е началото на трънливия път, който отвежда в царството на духа. Знаеше го и Багряна, когато писа през 1925 г.: „Може би сред път ще се сломя.“ Знае го и Бл. Димитрова, която пише през 1965 г.:

Дали ще стигнеш надалече,
или окаляна ще паднеш,
дали ще ослепееш от простор,
не знаеш, но си упорита.
Дори да те сломят сред път,
самото твое тръгване
е вече стигане до нещо.

И в същност това е голямата тайна на митологемата „път“ в българската женска лирика. По друг начин не можем да си обясним истинския смисъл на всички тези повтарящи се образи и идеи, свързани с пътя и пътуването. Бунтът на жената срещу „уседналия“ начин на обществен и културен живот, избухнал така могъщо и прекрасно в нашата поезия през 20-те години, не е загубил своето значение и днес, но напоследък неговите прояви вече не са така първично жизнерадостни. Доказателство за това е не само Бл. Димитрова, но и поетеси от най-младото поколение.

Днес през дистанцията на времето ние виждаме, че „До утре“ на Бл. Димитрова е за лириката на 50-те години това, което „Вечната и святата“ на Багряна е за лириката на 20-те години. Това съвпадение съвсем не е случайно и не се свежда само до литературно влияние. Големият успех на книгата „До утре“ става възможен благодарение на културния климат, създаден от Априлския пленум през 1956 г. Има обаче и нещо друго. В стихосбирката „До утре“ Бл. Димитрова е оптимистка на чувството, каквато винаги е била и Багряна, а в по-късното си творчество тя иска да бъде оптимистка на разума. Пътят, който пое Бл. Димитрова, не зависеше единствено от нейния личен избор. В голяма степен той беше продиктуван от динамиката на съвременното общество, което внесе редица промени в „статута“ на жената. Поставя я пред нови, често пъти неспецифични и неподходящи за нея проблеми.

И затова развоят на Бл. Димитрова, интересен сам по себе си, е поучителен и в контекста на цялостния литературен процес. Поетесата се опита и до голяма степен успя да преодолее мощното гравитационно поле, създадено в женската ни лирика от Багряна. Фактът, че тя съумя да се освободи от влиянието на своята приятелка и учителка в поезията, е едновременно и слабост, и сила на Бл. Димитрова. Слабост, защото по този начин тя се откъсва от изконната стихия на „вечната женственост“, пренебрегна она прелестен ирационализъм, характерен за женското същество, който гарантира спонтанност на лиричните изяви на жената. И сила, защото чрез това откъсване тя все пак си спечели гордостта на самостоятелен творец, със свой собствен почерк, който разработва традиционно считаните за „мъжка“ работа граждански, социално-политически и философски проблеми.